

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра психології**

Гнедова Ілона Василівна

**«ПОДОЛАННЯ ЕМОЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО
ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ»**

Спеціальність 053 *«Психологія»*

РЕФЕРАТ

магістерської роботи
за освітньо-професійною програмою «Психологія»

Науковий керівник: *кандидат
психологічних наук, доцент
Шеленкова Н. Л.*

Умань – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ЕМОЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ	6
1.1. Проблеми вивчення емоційних комплексів у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку у вітчизняній та зарубіжній психології	6
1.2. Особливості емоційних комплексів у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку	12
Висновки до першого розділу	24
РОЗДІЛ 2. ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ АРТТЕРАПІЇ ПРИ КОРЕКЦІЇ ЕМОЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	25
2.1. Опис методик дослідження емоційних комплексів у дітей дошкільного віку та молодшого шкільного віку	25
2.2. Психологічний аналіз результатів вивчення особливостей емоційно-вольової сфери, рівня міжособистісних відносин дітей дошкільного та молодшого шкільного віку	28
2.3. Проведення корекції емоційних комплексів через малювання	40
Висновки до другого розділу	58
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ	72

ВСТУП

Бурхливий темп соціальних змін сьогодення поставив перед психологією актуальне і проблемне питання соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, що полягає у поступовому опануванні нею соціокультурних досягнень суспільства, у формуванні здатності усвідомлювати себе, суспільне довкілля і взаємодіяти з його соціальними об'єктами. Проблема розвитку емоційної сфери дітей та її особливостей у даний період дитинства є актуальною як у теоретичному, так суто прикладному аспектах. Порівняльний аналіз різних досліджень дозволяє констатувати небажані тенденції, що спостерігаються в розвитку сучасних дітей, а саме: поступове збільшення кількості дітей, в яких виявляється підвищення фрустрації, емоційної напруги, депресивності, розладу в адекватності емоційного регулювання.

Вивченням питань, пов'язаних з емоційним розвитком, виникненням емоційних комплексів, особливостями корекції через малюнок у дошкільного та молодшого шкільного віку займалися багато вчених. Ч. Дарвін, К. К. Платонов, Анрі, Валлон, Бюлер і Л.Л.Коломінській вивчали особливості емоційно - особистісної сфери дошкільного та молодшого шкільного віку. З. Фрейд, А. Адлер, К. Г. Юнг, Е. Еріксон та Д.Б.Ельконін займалися вивченням особливостей виникнення емоційні комплексів. А.Хім, К.Роджерс та А. Маслоу, досліджували методи арттерапії, як способи корекції емоційних порушень і комплексів.

Мета дослідження: вивчення особливостей психологічної корекції емоційних комплексів через малювання у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Розглянути теоретичні аспекти проблеми вивчення емоційного розвитку дітей дошкільного і молодшого шкільного віку в психології;
2. Вивчити особливості розвитку дітей дошкільного і молодшого шкільного віку;

3. Дослідити особливості корекції емоційних комплексів дітей дошкільного та молодшого шкільного віку через малювання.

Дослідження проводилося з дітьми старшого дошкільного віку (у віці 5 років) в кількості 20 чоловік і дітьми молодшого шкільного віку (у віці 7 років) в кількості 20 чоловік, де 20 дітей - це вихованці дитячого садка №15 м.Умань і 20 дітей - це учні загальноосвітньої школи №1 м.Умань.

Об'єкт дослідження: процес розвитку емоційних комплексів у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження: особливості корекції емоційних комплексів дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

Методи дослідження, що послужили інструментом у добуванні інформації про виникнення емоційних комплексів і ефективності проведення корекції:

1. Метематико-статистичний аналіз емпіричних даних;
2. Вивчення продуктів діяльності;
3. Порівняльний теоретичний аналіз.

Теоретична цінність полягає в тому, що дана робота поглиблює наявні уявлення про особливості виникнення емоційних комплексів у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, ефективності проведення корекції емоційних комплексів через малювання. Так як образотворча діяльність, особливо малювання для дитини даної вікової категорії є, якщо не провідним, то головним способом самовираження і можливістю відчувати і зрозуміти саму себе, висловити вільно свої думки і почуття, звільнитися від конфліктів і сильних переживань, розвинути емпатію, бути самою собою, вільно висловлювати мрії і надії.

Практична цінність роботи полягає в тому, що матеріали даної роботи можуть використовуватися в роботі практичного психолога, при підготовці до лекцій і практичних занять на відповідних факультетах.

Апробація та впровадження результатів дослідження здійснювалась на таких науково-практичних конференціях і семінарах:

1. V Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні тренінгові

технології для розвитку особистості: еко-тренінги» (м. Умань, 14 травня 2020 року).

2. ІХ Всеукраїнська наукова Інтернет-конференція «Наукові психологічні дослідження і розробки молодих вчених» (м.Умань, 29-30 жовтня 2020 року).
3. V Międzynarodowej konferencji naukowo-praktycznej „Nowoczesna nauka: teoria i praktyka” (Poznań, 20 marca 2021 roku).

Публікації.

Гнедова І.В. Комплекс неповноцінності та почуття переваги в теоріях А.Адлера. Nowoczesna nauka: teoria i praktyka: Mater. V Międz. Konf. Nauk.-Prakt. / Pod red. M.Andrzejewskiego.Poznań: Nowa nauka, 2021. S 115-116.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 60 найменувань, 3 додатків. Основний зміст викладено на 65 сторінках. Робота містить 13 таблиць.

В результаті проведеного дослідження ми дійшли наступних **висновків**.

Процес розвитку емоційної сфери дошкільника характеризується поступовим відділенням суб'єктивного ставлення від об'єкта переживань. Чим молодша дитина, тим більшою мірою злиті для неї характеристики об'єкта і характеристики суб'єктивного переживання.

Надалі у дитинстві відбувається розвиток динамічної і змістовної сторін емоцій і почуттів. Розвиток змістовної сторони обумовлено розширенням і поглибленням знань дитини про навколишній світ, збільшенням кола предметів і явищ, до яких вона відчуває стійке ставлення. Розвиток динамічної сторони обумовлений формуванням вміння контролювати і регулювати свої емоційні прояви. Змістовний аспект емоцій і почуттів пов'язаний з причинами, з об'єктами переживань. Динамічний аспект емоцій і почуттів характеризується глибиною, тривалістю, частотою виникнення переживань.

Розвиток емоцій і способів їх вираження - складний процес. На нього впливають і особливості культури, умови мікросоціального середовища,

характер дозрівання суб'єкта, рівень інтелектуального розвитку, обсяг отриманих знань і уявлень.

Розвиток емоцій і почуттів пов'язаний з віковими етапами і кризами в розвитку особистості. Кожне центральне для даного віку новоутворення, виникаючи у відповідь на потреби дитини, включає і емоційний компонент. Якщо нові потреби, які виникають в кінці кожного етапу разом з особистісними новоутвореннями, не задовольняються або придушуються, у дошкільника так і у школяра може виникнути стан фрустрації.

В даний час в сучасній психології види емоційних комплексів існують на основі психоаналітичних теорій висунутих З.Фредом і його учнями Адлером, Юнгом.

У концепції З. Фрейда домінуючий конфлікт на фалічній стадії полягає в тому, що Фрейд назвав Едіповим комплексом (аналогічний конфлікт у дівчаток отримав назву комплексу Електри). Комплекс Іокасти - надмірна прихильність матері до свого сина, аж до неможливості розлучитися з ним.

Комплекс неповноцінності, комплекс переваги і його витоки були розроблені в теоріях А. Адлера. Він вважав, що почуття неповноцінності бере свій початок в дитинстві. Він пояснював це таким чином: дитина переживає дуже тривалий період залежності, коли вона абсолютно безпорадна і, щоб вижити, повинна спиратися на батьків. Цей досвід викликає у дитини глибокі переживання неповноцінності в порівнянні з іншими людьми в сімейному оточенні, більш сильними і могутніми. Поява цього раннього відчуття неповноцінності позначає початок тривалої боротьби за досягнення переваги над оточенням, а також прагнення до досконалості і бездоганності. Адлер стверджував, що прагнення до переваги є основною мотиваційною силою в житті людини.

Небезпека на стадії старшого дошкільного та молодшого шкільного віку криється в можливості появи почуття, а в наслідку комплексу неповноцінності. Комплекс неповноцінності може також розвиватися в тому випадку, якщо діти виявляють, що їх стать, раса, релігія або соціально-економічне становище, а не рівень знань і мотивації, визначають їх особистісну значущість і гідність. В

результаті вони можуть втратити впевненість у своїй здатності ефективно функціонувати в існуючому світі. Надалі при несприятливому прогнозі можуть розвинутися неврози, тобто таких порушень в активності дитини, які зупиняють її розвиток.

Арт-терапія - це спеціалізована форма психотерапії, заснована на мистецтві, в першу чергу образотворчої і творчої діяльності.

Нами були вивчені особливості емоційної та особистісної сфери, наявність негативних реакцій (страхів, тривожності, агресивності, почуття провини) у дітей і зроблена спроба проведення корекції комплексу неповноцінності через малювання і інші психотерапевтичні техніки.

Із загального аналізу результатів, ми прийшли до висновку, що дівчатка дошкільного віку, мають неадекватно завищену самооцінку, в той час як у хлопчиків цієї ж вікової категорії даний вид самооцінки нижче. У піддослідних жіночої статі вікової групи "молодші школярі" переважає висока самооцінка, у чоловічої статі рівень самооцінки варіює від завищеної до низької самооцінки.

Високий рівень тривожності у дівчаток як 5, так і 7 років значно нижче, ніж у хлопчиків цієї ж вікової категорії. Такі відмінності пов'язані з тим, що батьки тривожних дітей часто самі виявляються тривожними, іноді батьки тривожних дітей виявляють завищені вимоги до своєї дитини, особливо матері до своїх дітей, які покладають невинувато великі надії на свою дитину. Також бажання поставити дитину в завищене від себе положення, відсутність єдиної системи вимог призводить до підвищення порога тривоги і страхів.

Ми побачили, що важливу роль у формуванні емоційної сфери дитини відіграють: емоційні взаємини між членами сім'ї, рівень комунікації.

Наявність почуття неповноцінності, як результат формування комплексу неповноцінності у хлопчиків вище, ніж у дівчаток. Такі відмінності характерні тим, що вже з раннього дитинства в процесі соціалізації, хлопчикам "прищеплюють" характеристики чоловіка, як лідера, сильного, агресивного, який підпорядковує собі інших задля утвердження свого "Я". Завищуючи вимоги до сина, застосовуючи у вихованні жорстокість, в основному в авторитарних сім'ях, батьки не розуміють, що тим самим розвивають у дитини

тривожність, недовірливість, страхи, підвищену агресивність, тим самим, збільшуючи ризик емоційних розладів. Також характерно, що у віковій категорії "старший дошкільник" і "молодший школяр" найбільш високий показник страхів - це страхи тварин і казкових персонажів, кошмарних снів і темряви, страх покарання.

При проведенні корекції емоційних комплексів через малювання і іншими техніками арт-терапії (казкотерапія, пісочна терапія), тілесно-орієнтована терапія ми побачили, що у багатьох дітей значно знизилася негативні реакції страху, тривожності, агресії. Покращилися емоційно-особистісний розвиток і міжособистісні взаємовідносини, як в родині, так і поза нею. Але у дітей в експериментальних групах ці зміни відбулися значно швидше (50%), ніж в контрольних групах.

Ми бачимо, що взаємозв'язки між контрольними і експериментальними групами двох вікових категорій немає або вона слабо виражена. Таким чином, можна судити, що у дітей вікової категорії "старші дошкільнята" і "молодші школярі" наявність почуття неповноцінності, як результат формування комплексу неповноцінності значно знизився після проведення корекції через малювання швидше, ніж через інші психотерапевтичні техніки. Хоча не у всіх дітей відбулися зміни в особистісній сфері, що може говорити про важливість проведення корекції, як серед дітей, так і серед батьків.

Таким чином, для успішного вирішення емоційних комплексів дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, корекційний вплив методами арт-терапії, а саме малюванням, в цьому віці може бути більш ефективним, ніж інші психотерапевтичні техніки.